

Pád Jeruzalémského chrámu a konec světa

Dalibor Papoušek

Lokativní a utopické aspekty náboženství

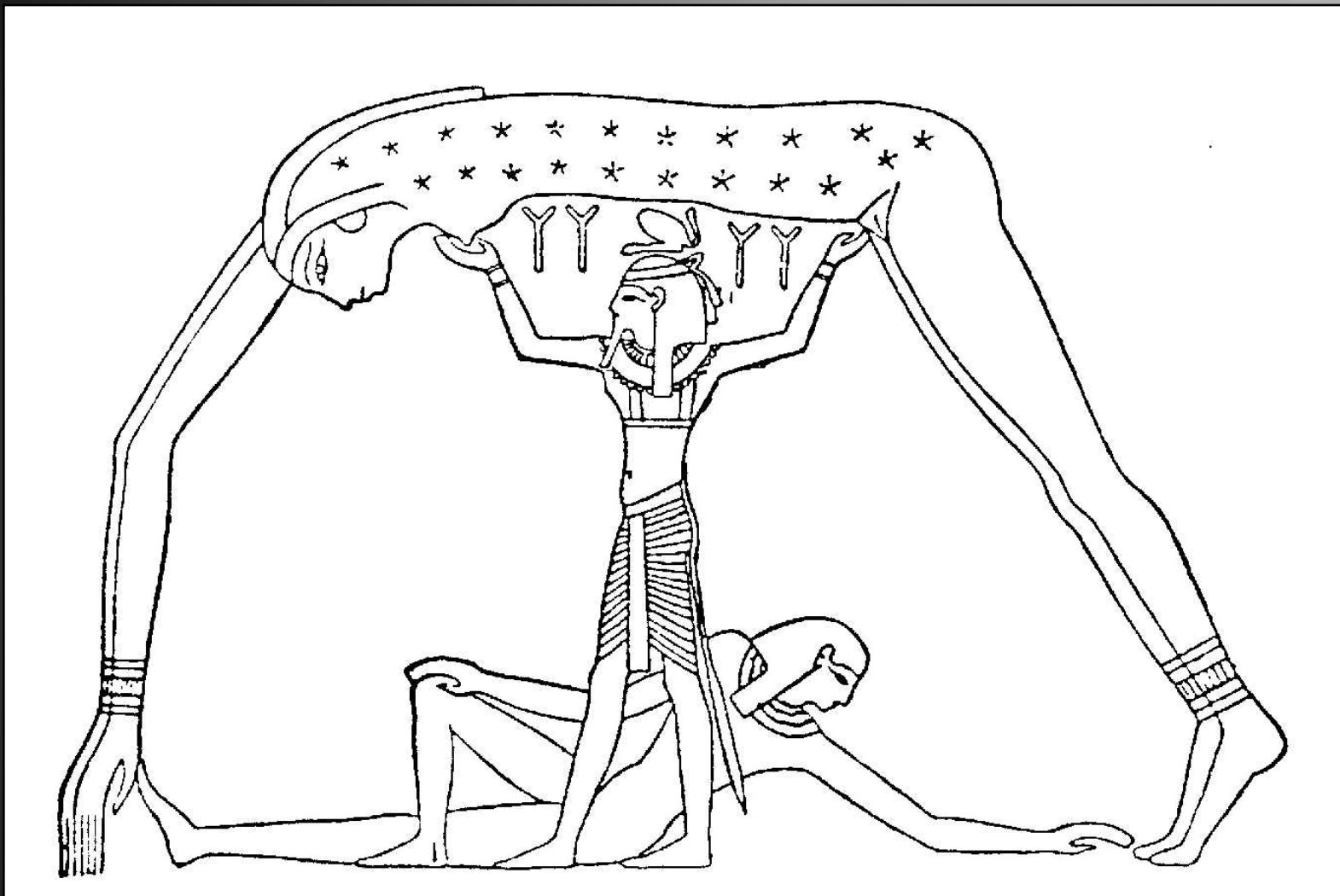
(rozdílné lokace posvátna)

Lokativní dimenze	Utopická dimenze
důraz na konkrétní místo a vymezení hranic	důraz na periférii pozemské mapy
<i>locus</i> – „místo“	<i>utopia</i> – „ne-místo, nikde“
zaměření na pozemskou topografii, která zakládá svět a jeho řád	zaměření mimo tento svět, transcendence <i>sensu stricto</i>
dostředivost	odstředivost
uzavřenost	otevřenost

Klasické pojetí kosmu

Dvojdový kosmos: nahoře
dole

Trojdomý kosmos: nebe
země
podsvětí

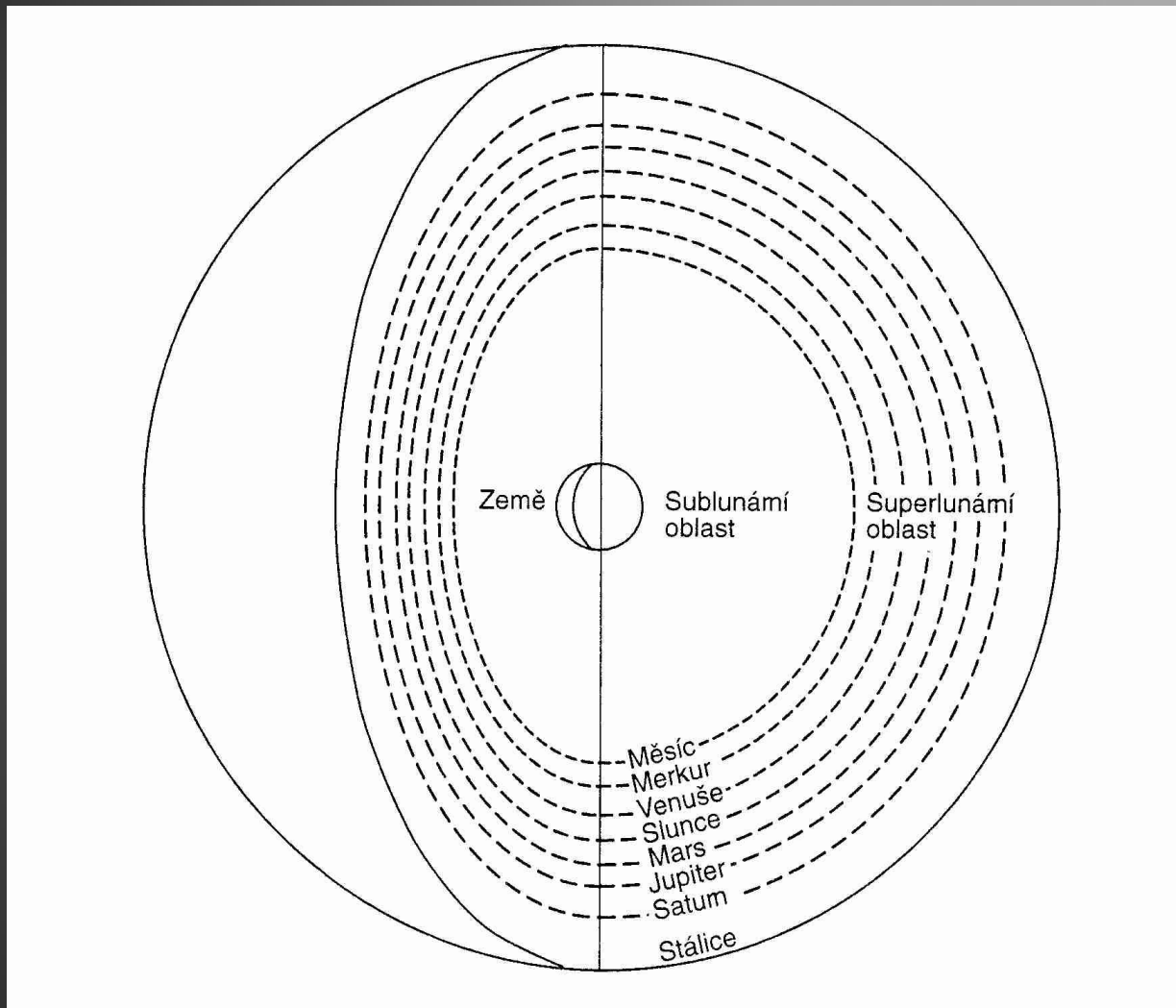

Oddělení nebe a země

Papyrus z Théb, 21. dynastie.

Ptolemaiovský kosmos

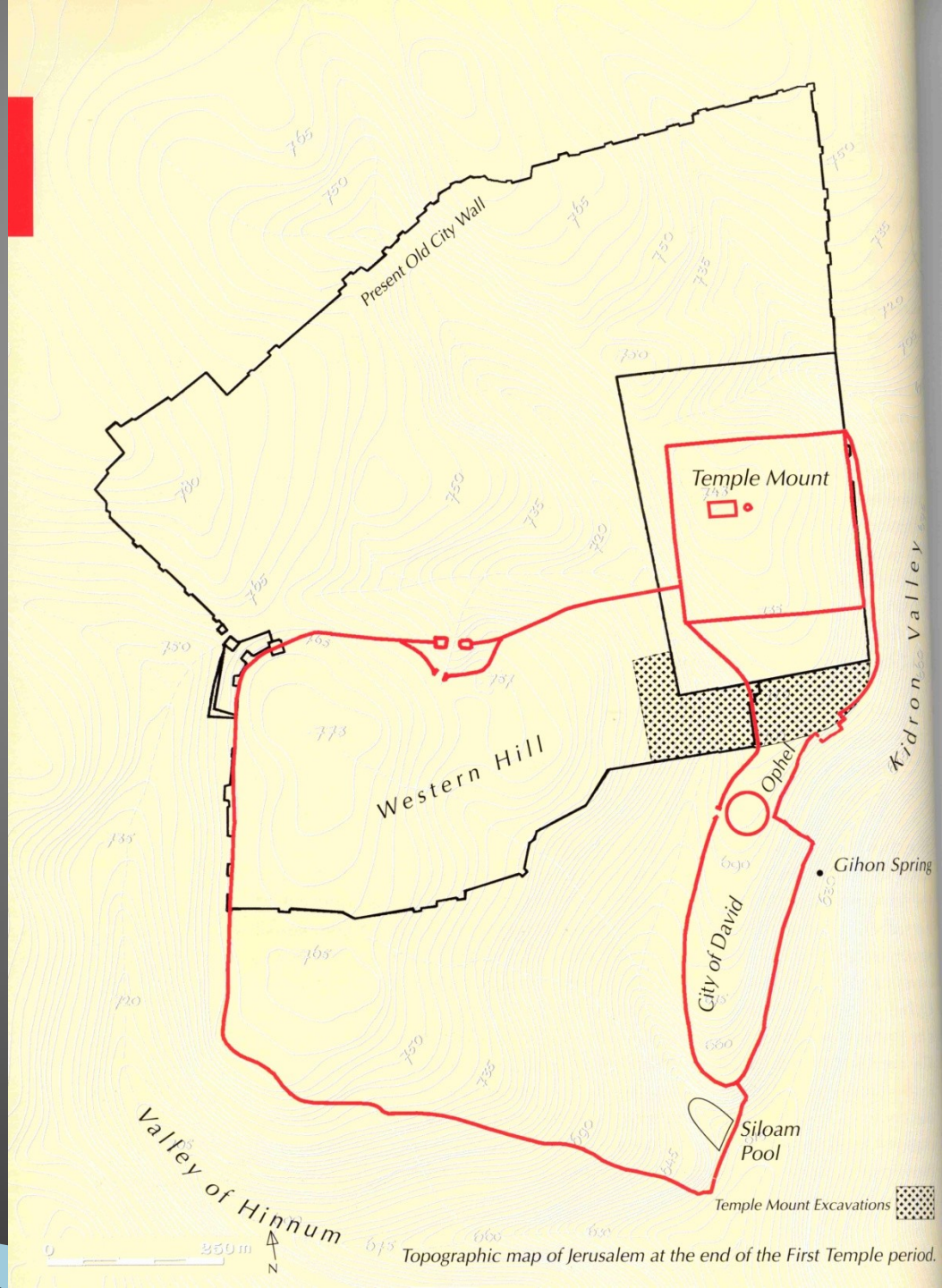
- Klaudios Ptolemaios, 100–178 n.l.
- zachována **geocentričnost** modelu
- Země obklopena koncentrickými sférami sedmi (pozorovatelných) planet:
Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter, Saturn a sféra **stálic**
- v pozemské, **sublunární** sféře vládne vrtkavá Štěstěna (Tyché, Fortuna)
- v **nadlunární** sféře vládne božský, neměnný řád

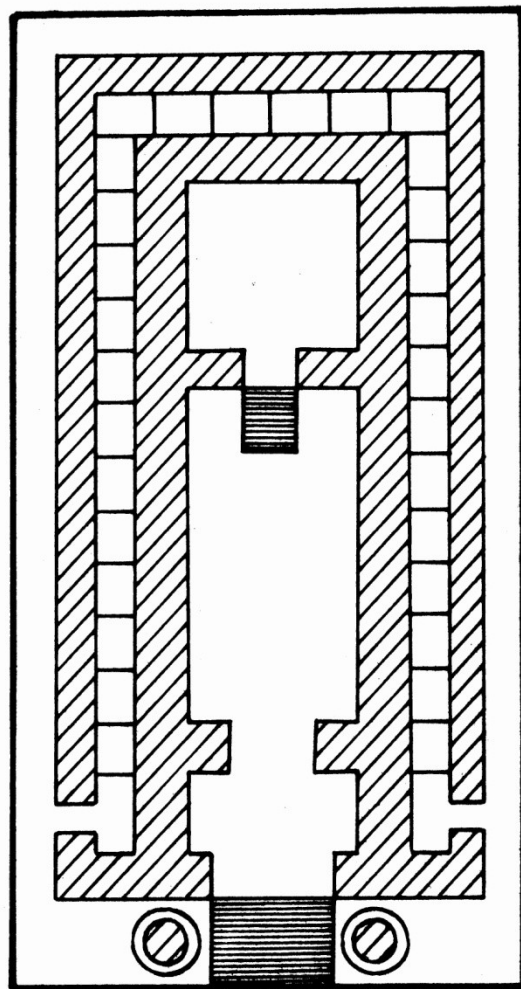
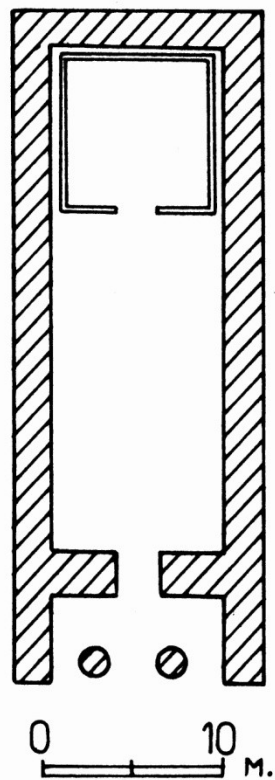

Ptolemaiovský kosmos

Jeruzalém

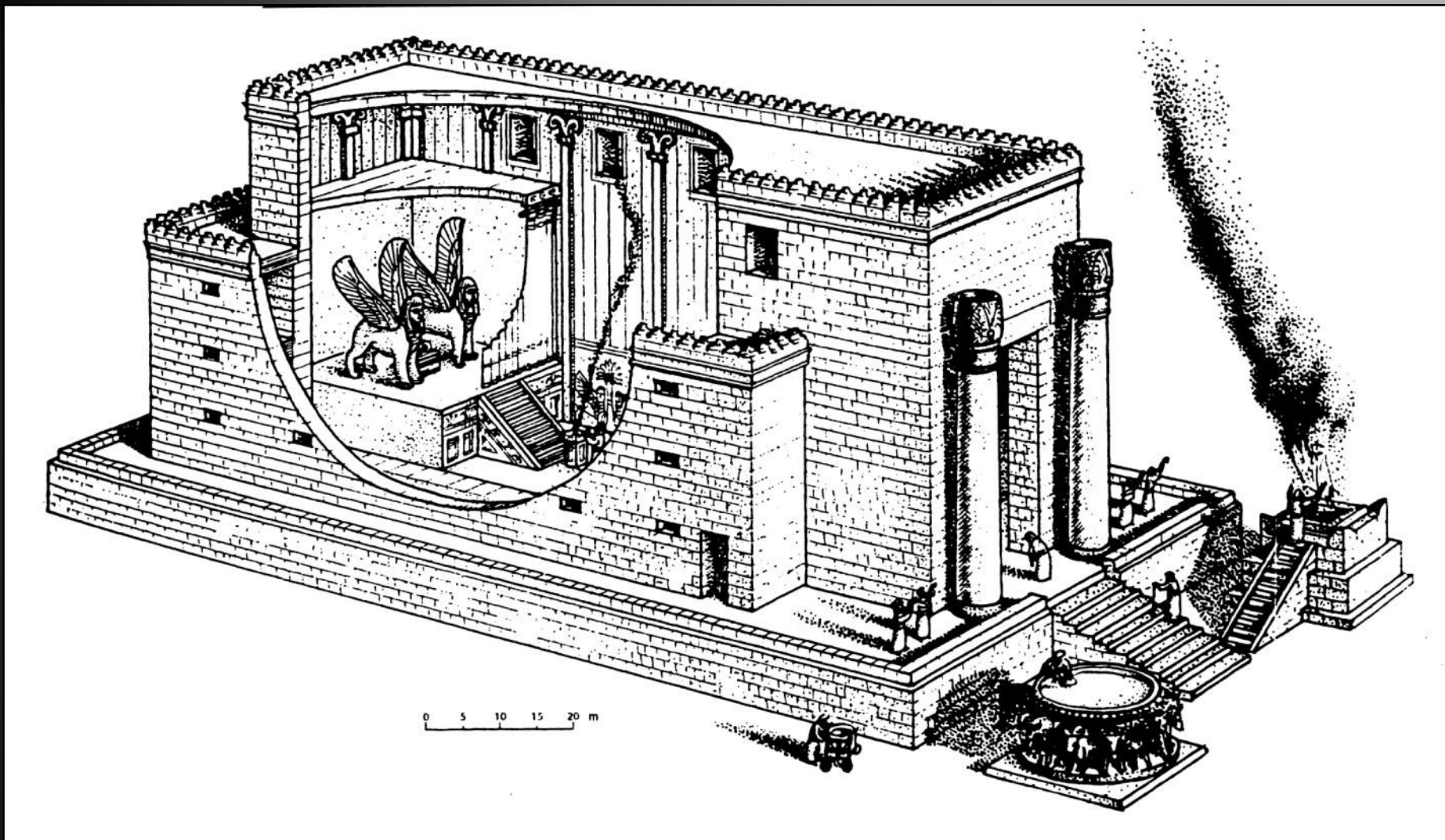
Konec předexilního období
(7. stol. př. n.l.)

Šalomounův chrám v Jeruzalémě

Celkový plán podle F. Fritze a K. Watzingera

Šalomounův chrám v Jeruzalémě

Ideální rekonstrukce

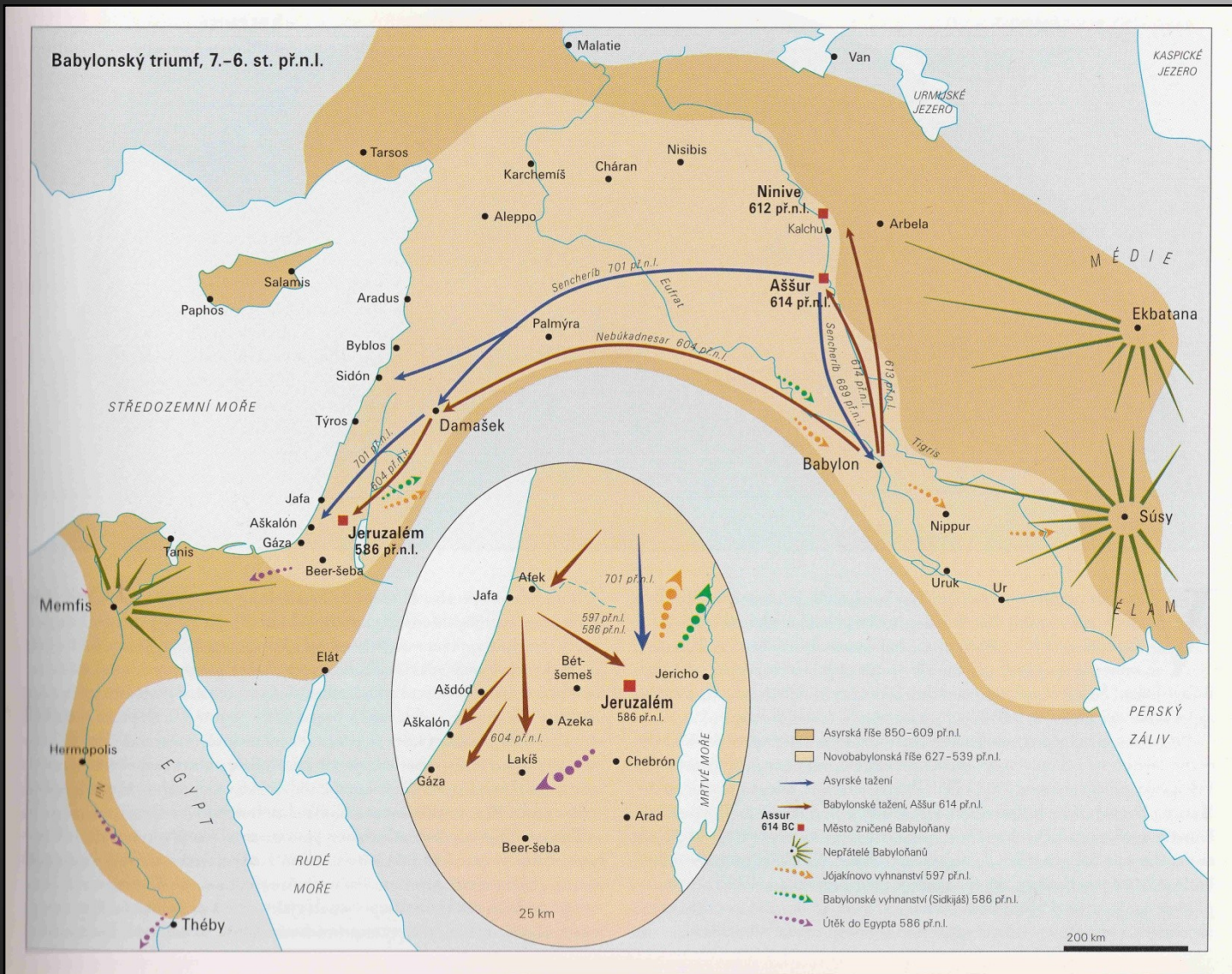
Babylonský exil (587 – 538 př.n.l.)

Důsledky babylonského vpádu:

- ▶ zánik království
- ▶ zničení Jeruzalémského chrámu
- ▶ přerušení chrámových obětí
- ▶ deportace elit do Babylónie

Proměny náboženství Izraele v exilu:

- ▶ protosynagogální forma bohoslužby
- ▶ písemná fixace náboženských tradic
- ▶ idea nebeského chrámu (Ezechiel)
- ▶ exkluzivní monoteismus (Deuteroizajáš)

Asyrské a babylonské vpády do Judska (8.–6. stol. př.n.l.)

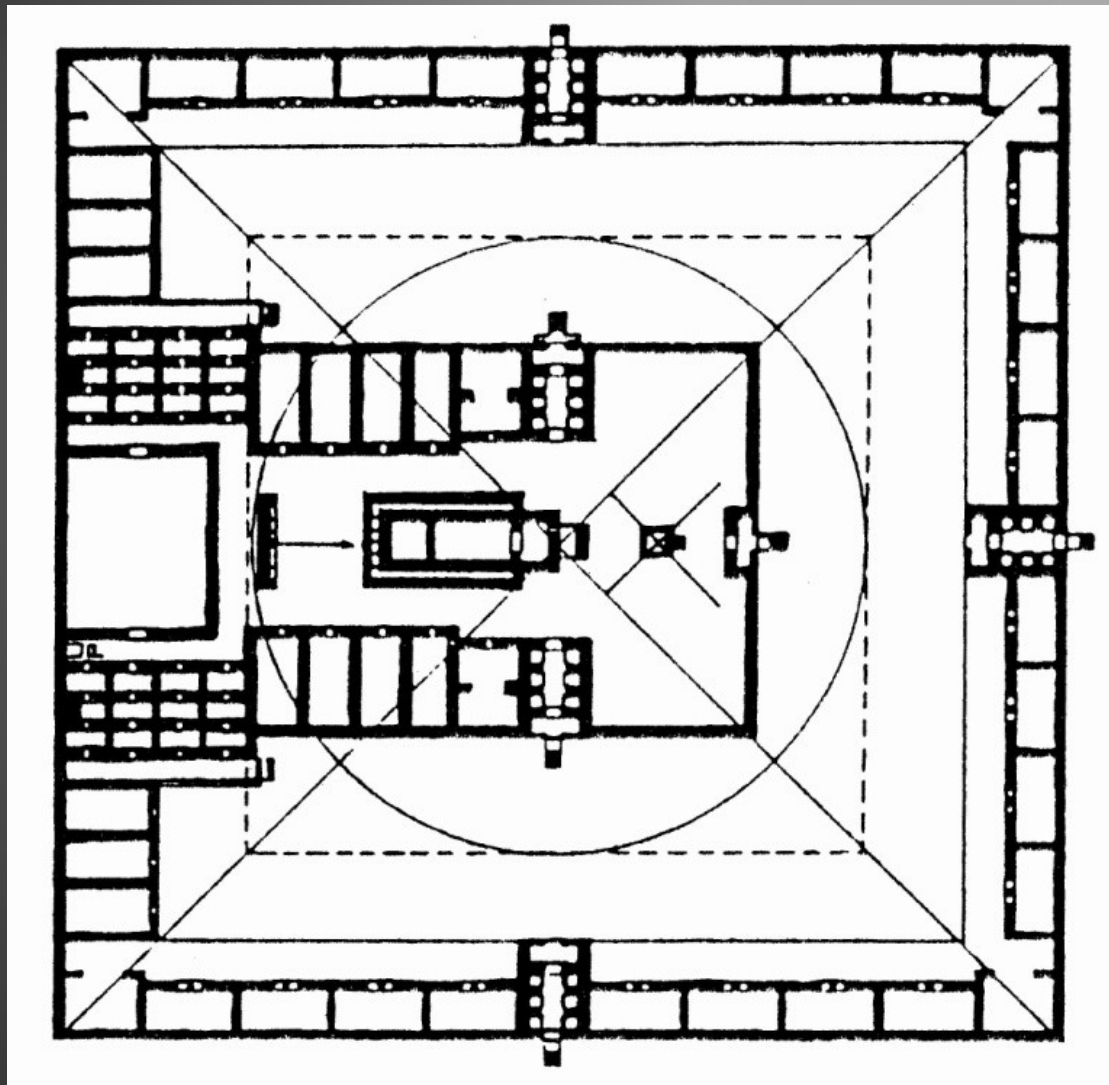
Ezechielův chrám (*Ez 40–48*)

Ezechiel (hebr. *Jechezkel* – „silný je Bůh“)

- ▶ judský prorok, odvečený do exilu již 597 př.n.l.
- ▶ v Babylónii 592 př.n.l. vystoupil jako prorok a působil zde přes dvacet let

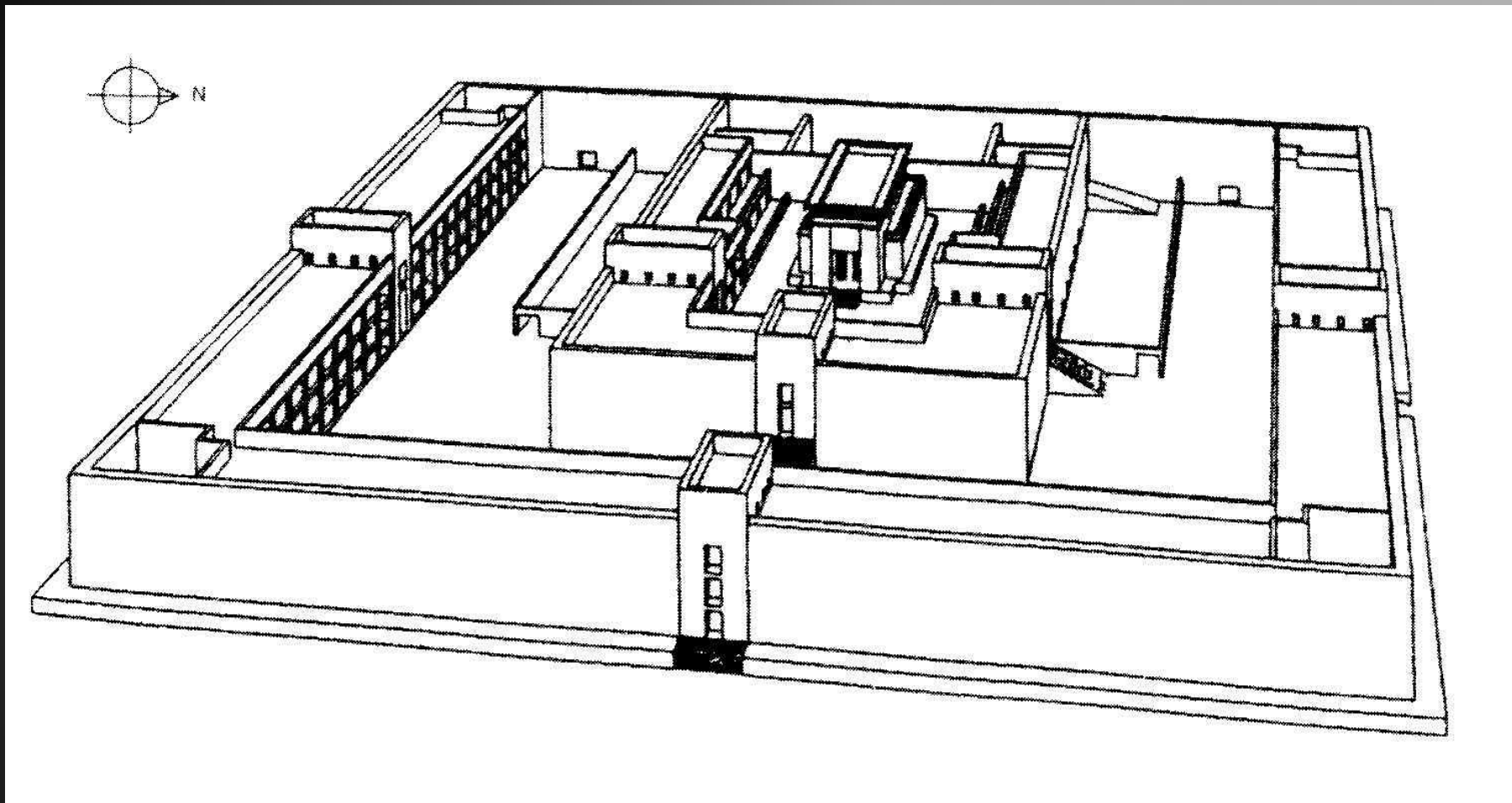
Ezechielova utopická chrámová vize

- ▶ architektura chrámu se odráží v hierarchicky určeném prostorovém rozmístění aktérů kultu:
- ▶ (1) **sádokovci** (sádokovští kněží)
- ▶ (2) **levité** (nižší kněží)
- ▶ (3) **lid Izraele**

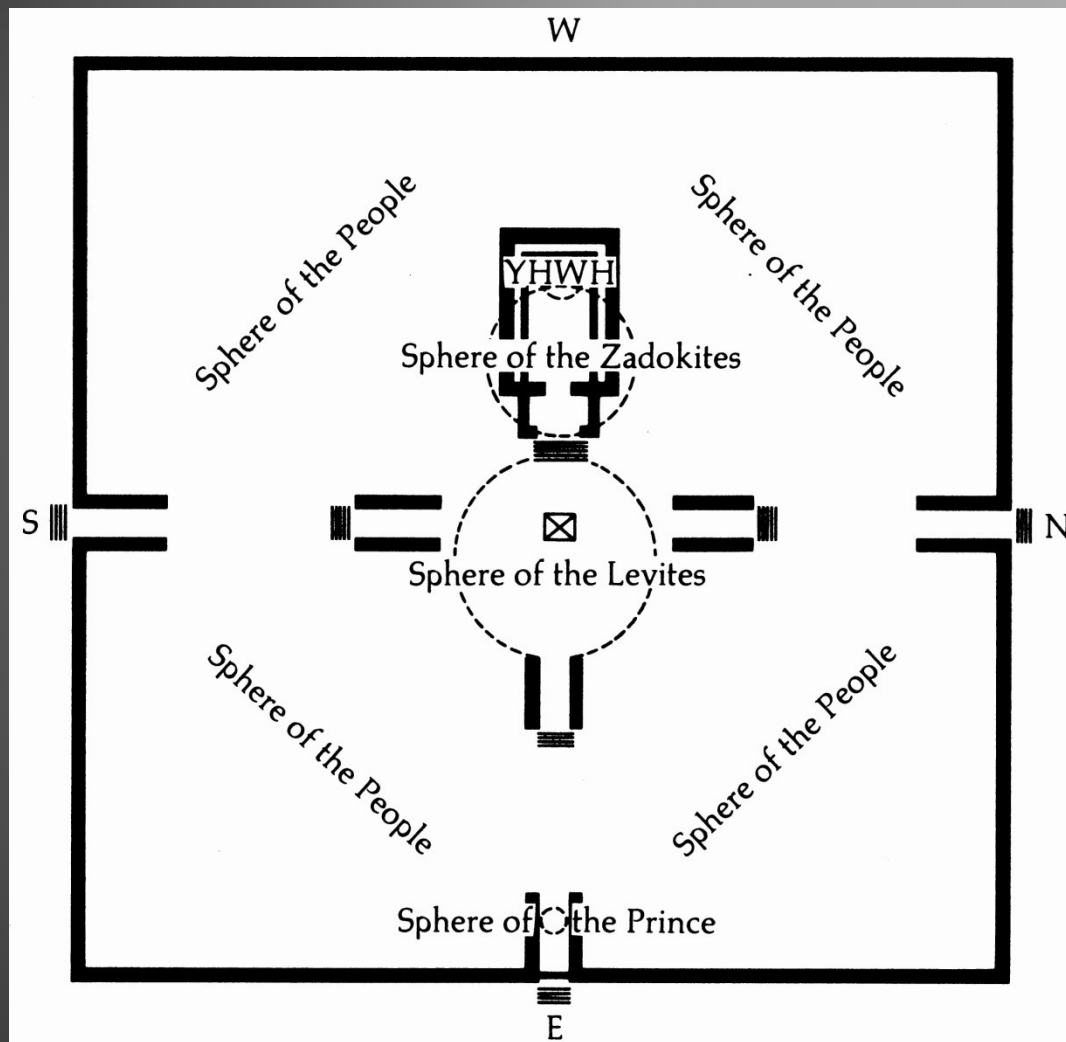
Ezechielův chrám (*Ez 40–48*)

Celkový plán

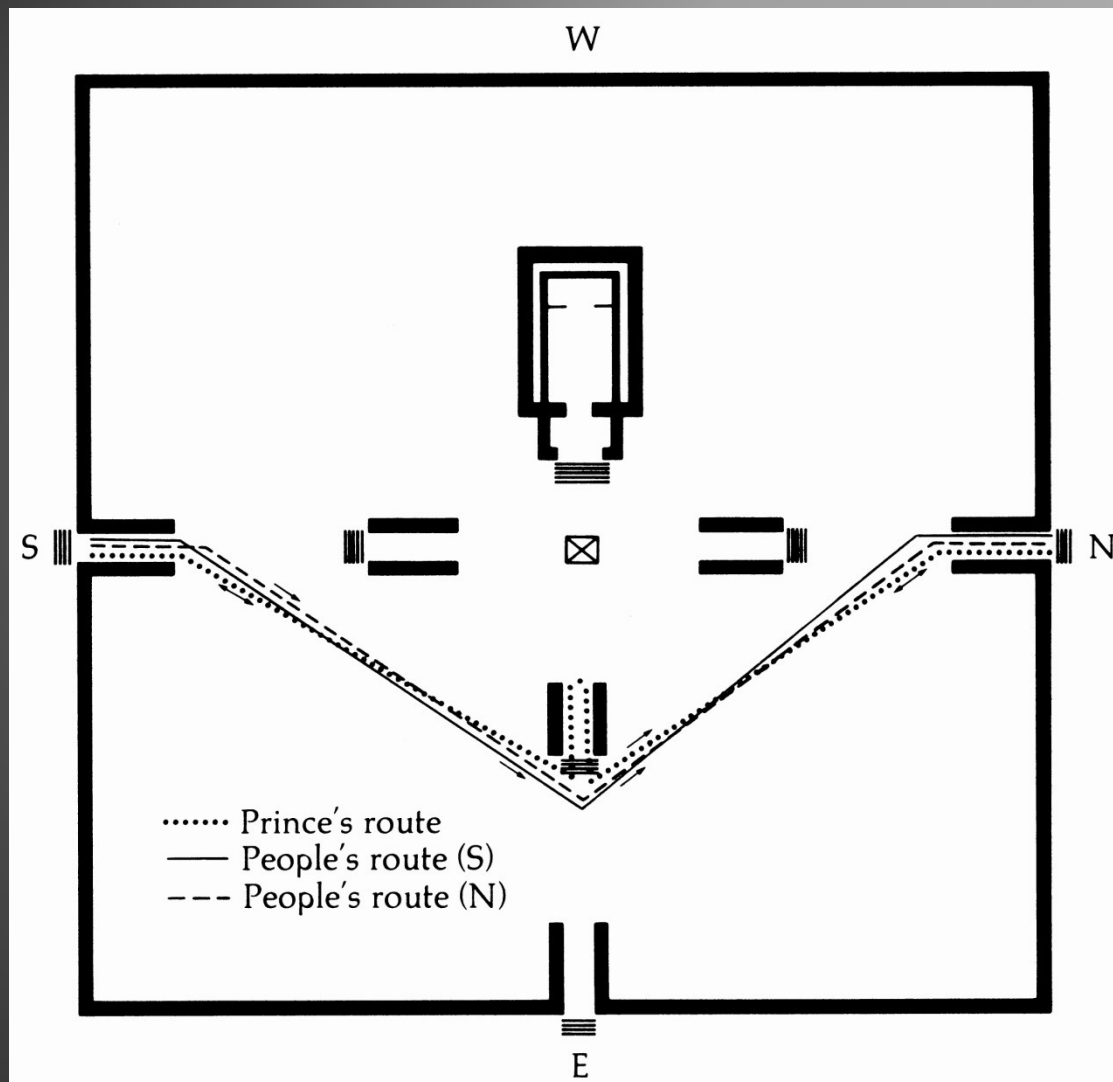
Ezechielův chrám (*Ez 40–48*)

Ideální rekonstrukce

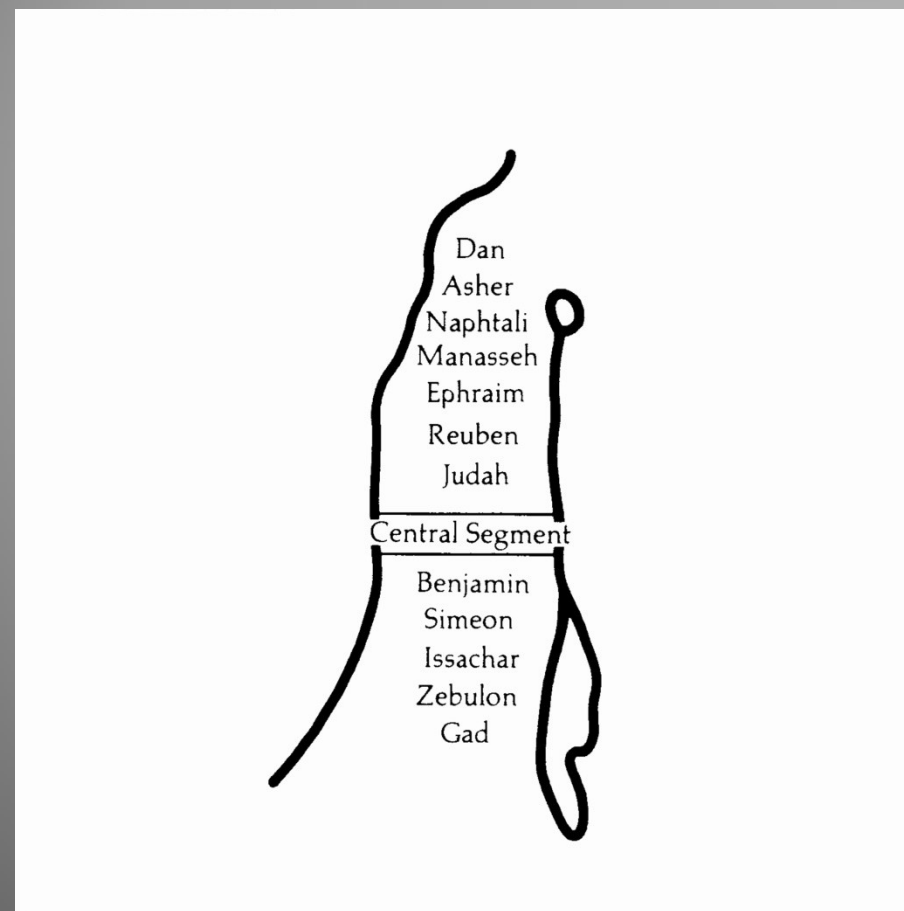
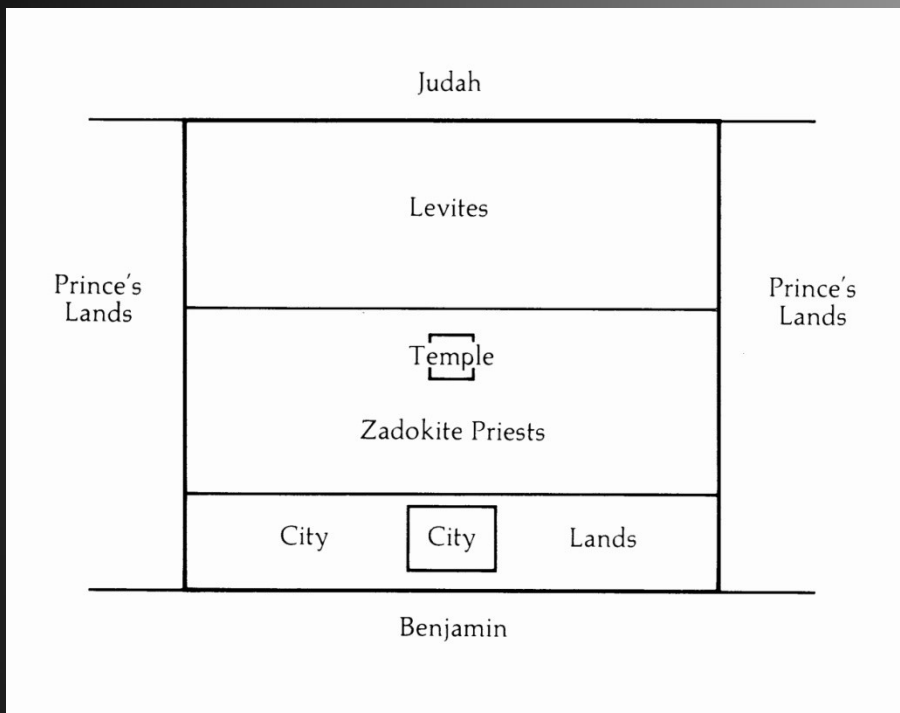
Ezechielův chrám (Ez 40–48)

Hierarchie posvátného

Ezechielův chrám (Ez 40-48)

Rituální pohyb knížete a lidu

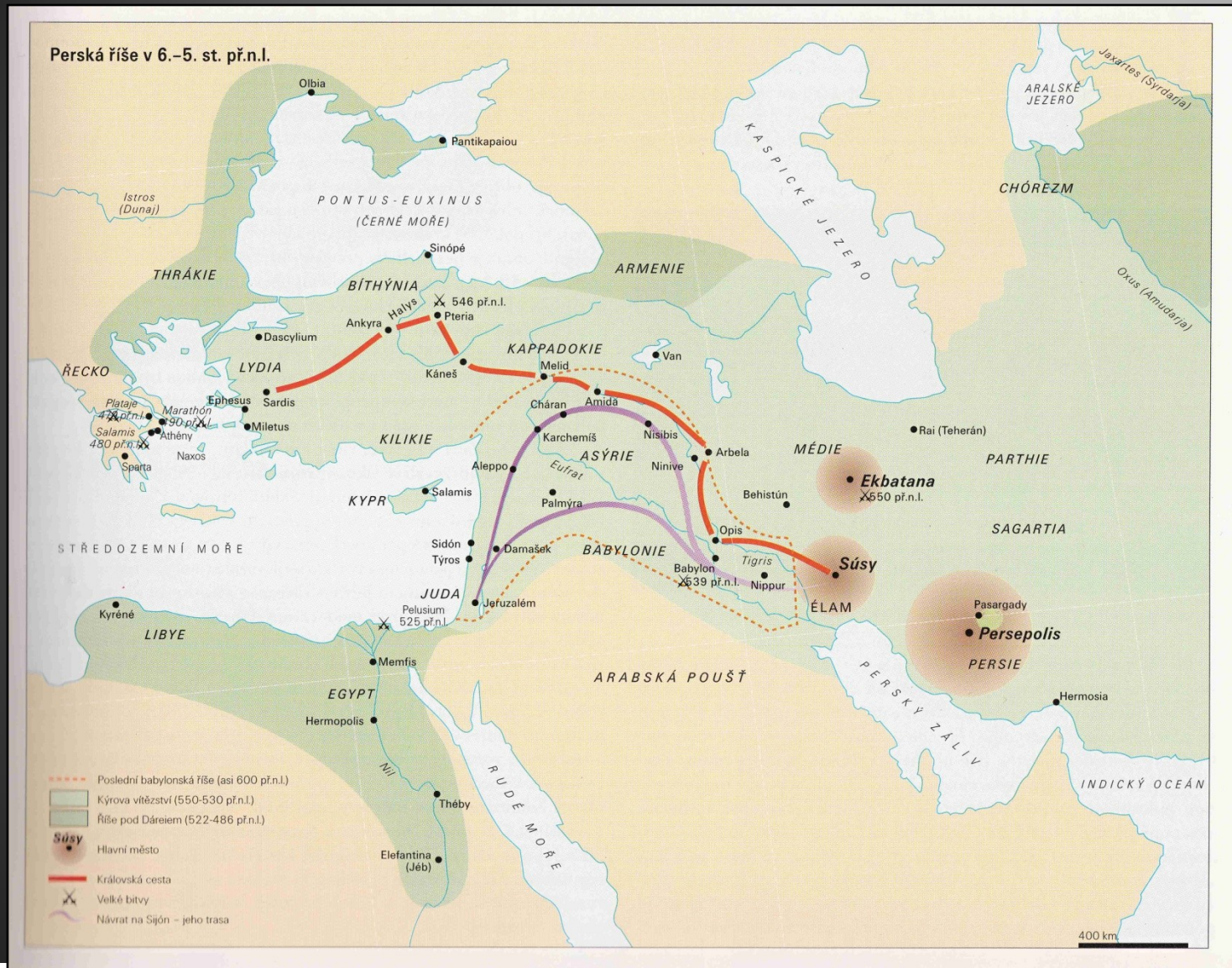

Ezechielův chrám (Ez 40-48)

Rozdělení země

Perské období (539 – 332 př.n.l.)

- ▶ perský král Kýros II. Veliký jako mesiáš
- ▶ perská provincie Jehud
- ▶ teokracie, mesianismus
- ▶ **Zerubábelův lokativní chrám** (520–515 př.n.l.)
- ▶ mocenské prosazení exkluzivního monoteismu (Ezdráš, Nehemjáš)

Perská říše (6. –5. stol. př.n.l.)

Makabejské povstání (168 – 164 př.n.l.)

- ▶ po Alexandrově smrti Palestina v zájmové sféře egyptských **Ptolemaiovců** a syrských **Seleukovců**
- ▶ v napětí s Egyptem sáhl Seleukovec **Antiochos IV. Epifanés** 168 př.n.l. k protižidovským opatřením: instalace **Diovy sochy v Jeruzalémském chrámu**, ničení posvátných textů, zákaz obřízky a šabatu
- ▶ v čele protiseleukovského povstání **Juda Makabejský**, který 164 př.n.l. dobyl Chrámovou horu a očistil Jeruzalémský chrám (svátek Chanuka, kniha *Daniel*)
- ▶ z Makabejských postupně vyrostla židovská dynastie **Hasmoneovců** (v Palestině vládli do 63 př.n.l.)

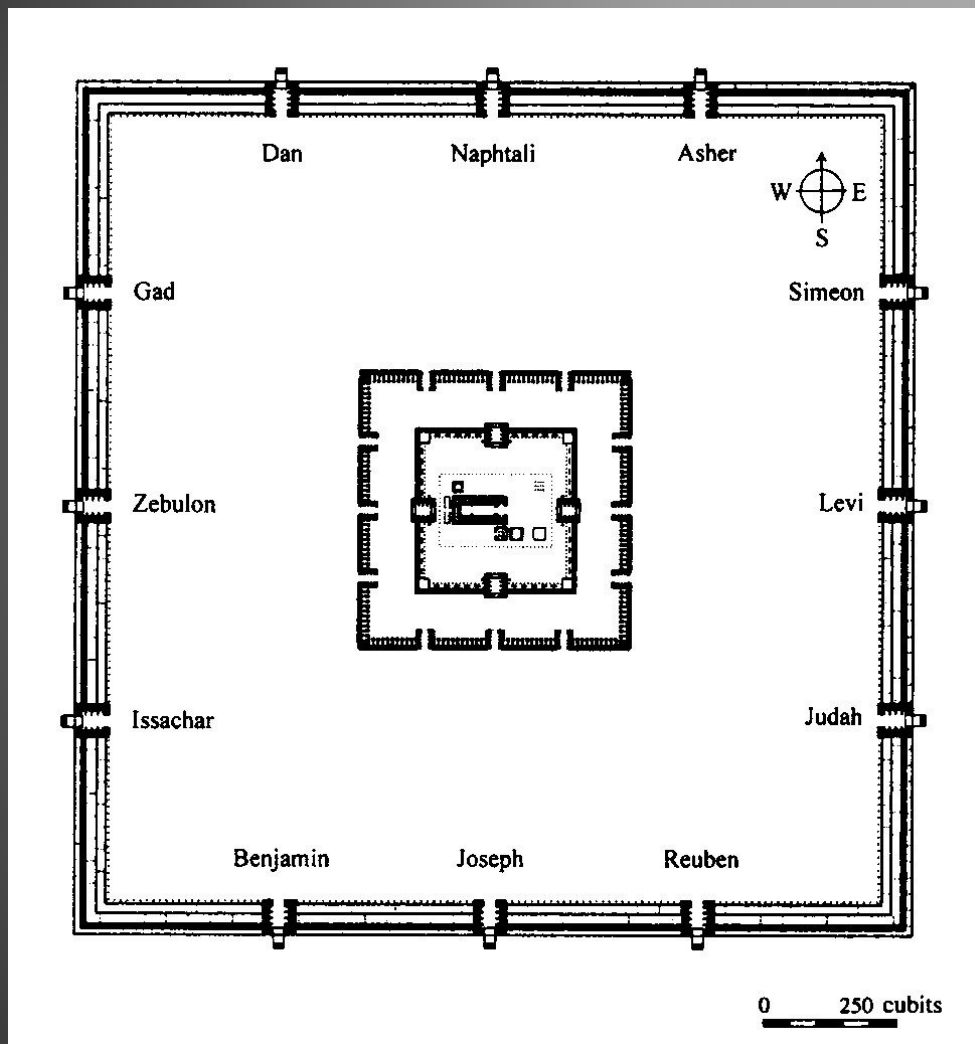
Ptolemaiovcí a Seleukovci v Palestině (3. -2. stol. př.n.l.)

Chrámový svitek (11QT)

- ▶ vznikl v kumránské občině kolem 150 př.n.l., jeho kořeny sahají k přelomu 3. a 2. stol. př.n.l.

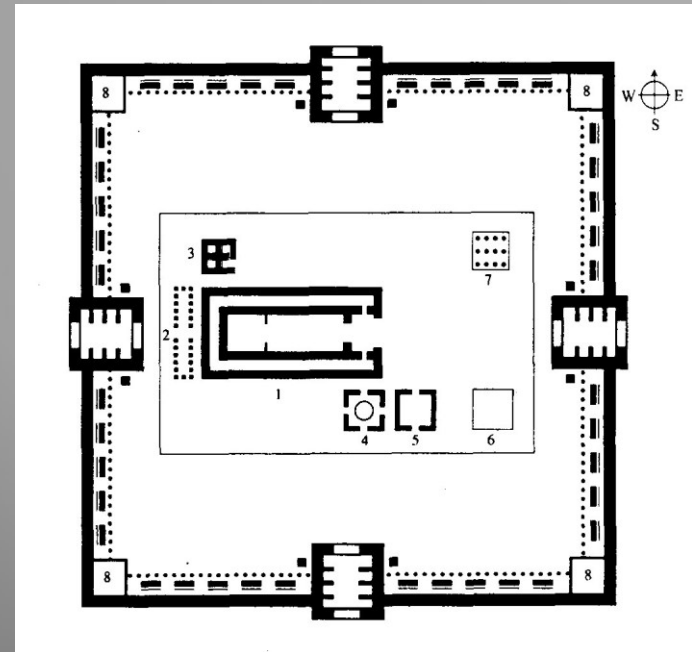
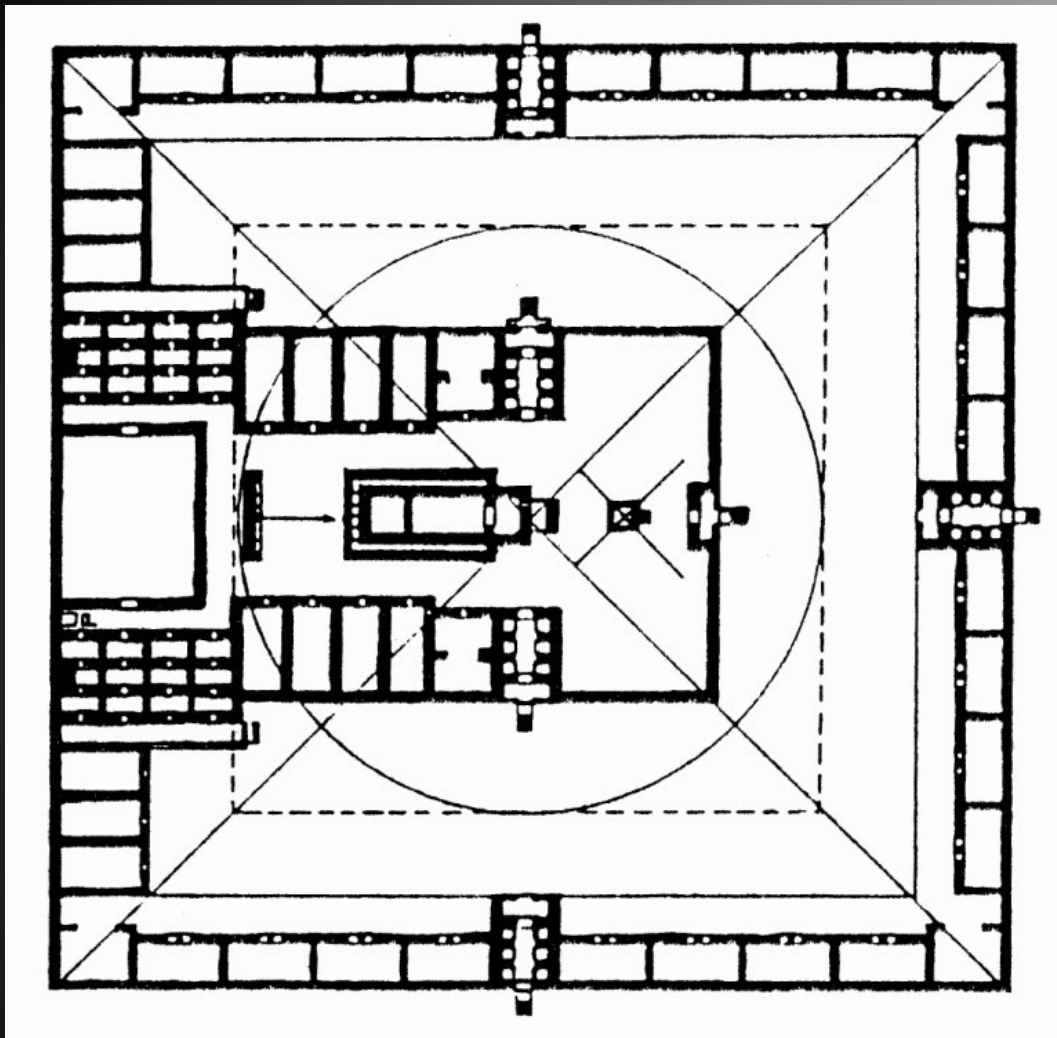
Chrámový **utopický** projekt

- ▶ výraz ostré opozice vůči Jeruzalémskému chrámu
- ▶ čtvercová dispozice koncentricky členěna na tři hierarchické stupně oddělené hradbami:
 - (1) **kněžské nádvoří** s budovou chrámu a oltářem
 - (2) **nádvoří mužů** oprávněných k provádění kultu
 - (3) **nádvoří pro rituálně čisté muže a ženy Izraele**
- ▶ vnější nádvoří podstatně rozsáhlejší než pozdější chrámová plošina héródovské přestavby

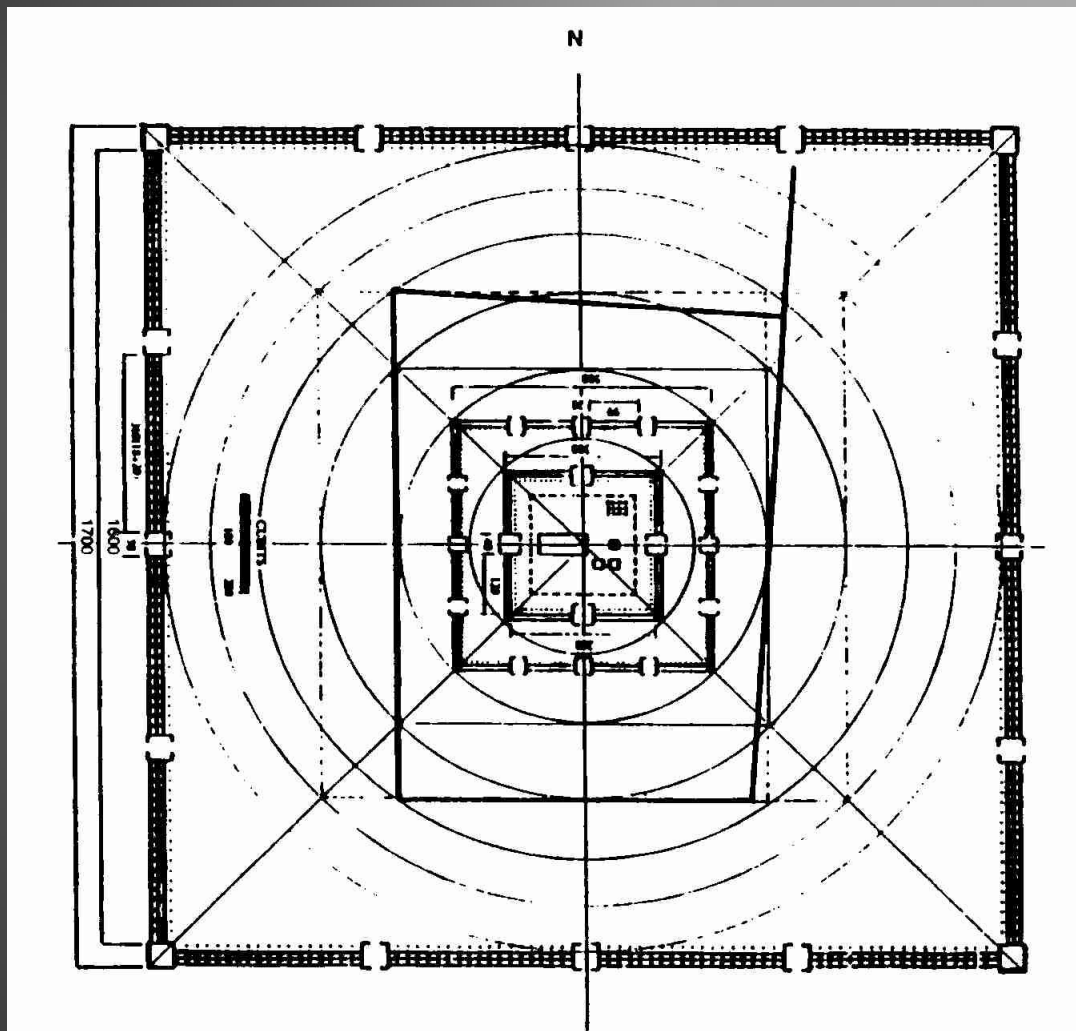
Chrámový svitek (11QT)

Celkový plán

Chrámový svitek (11QT)

Plán vnitřního nádvoří (vpravo) s celkovým plánem Ezechielova chrámu (vlevo)

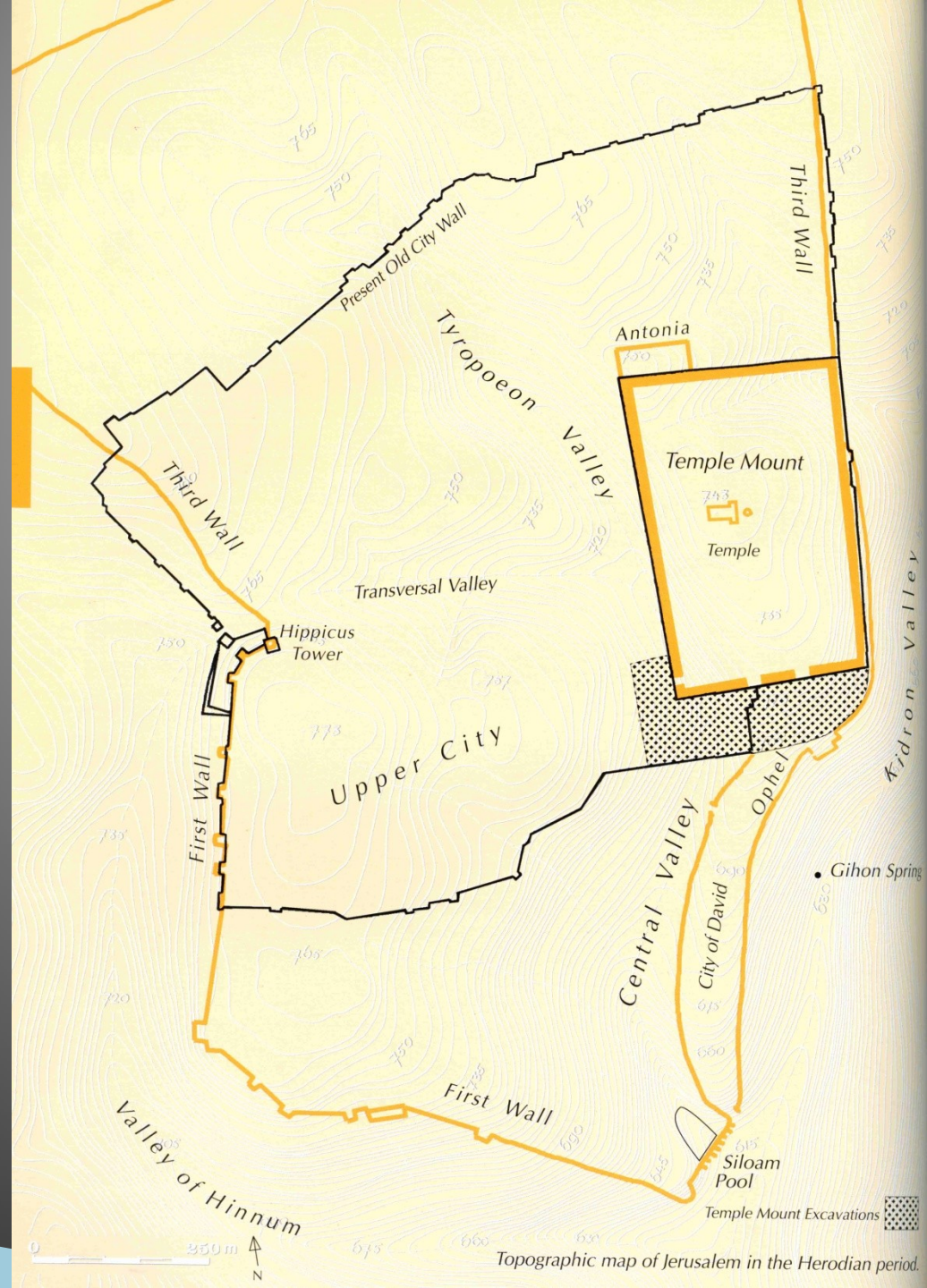

Chrámový svitek (11QT)

ovnění s rozměry héródovské chrámové plošiny

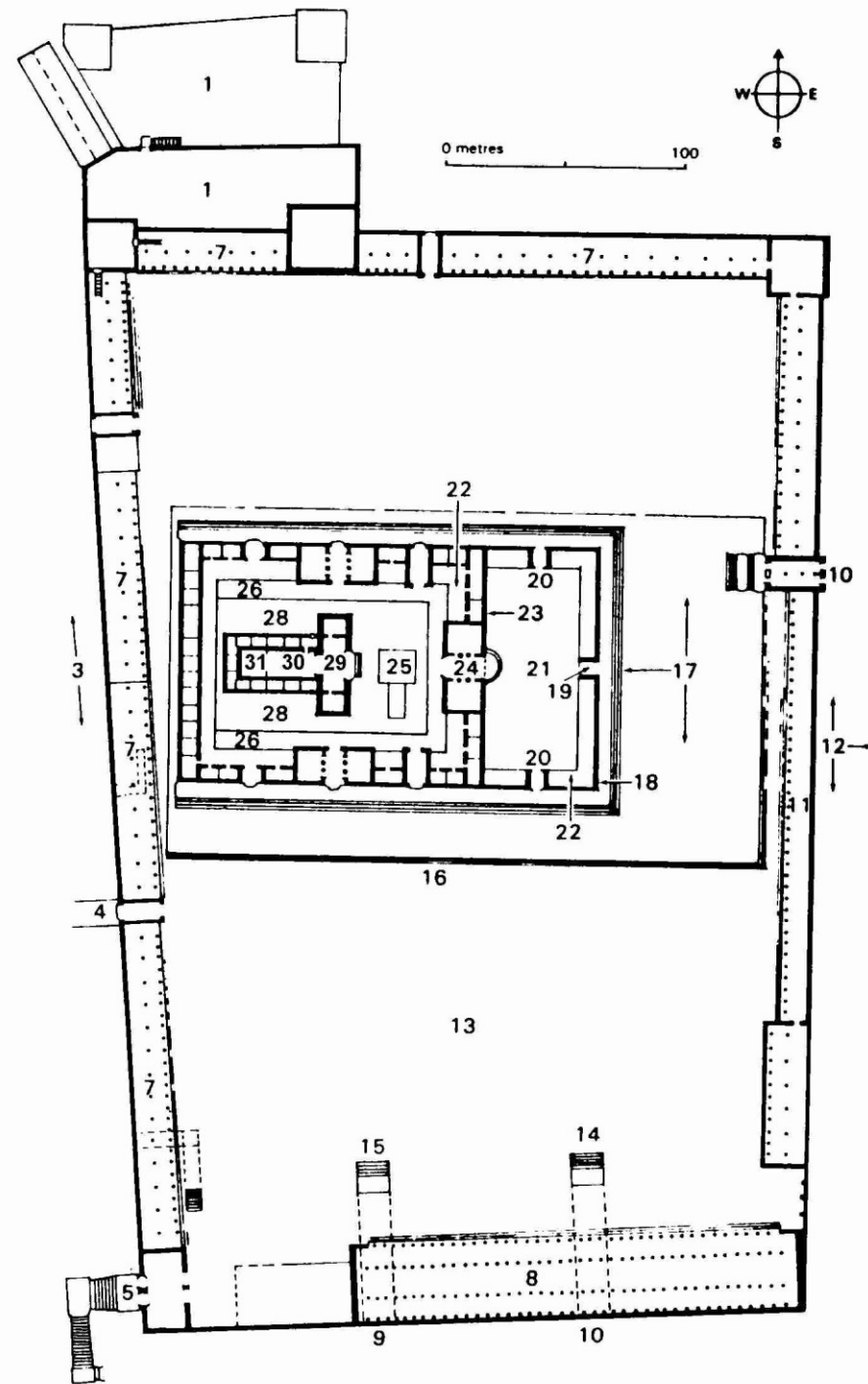
Jeruzalém

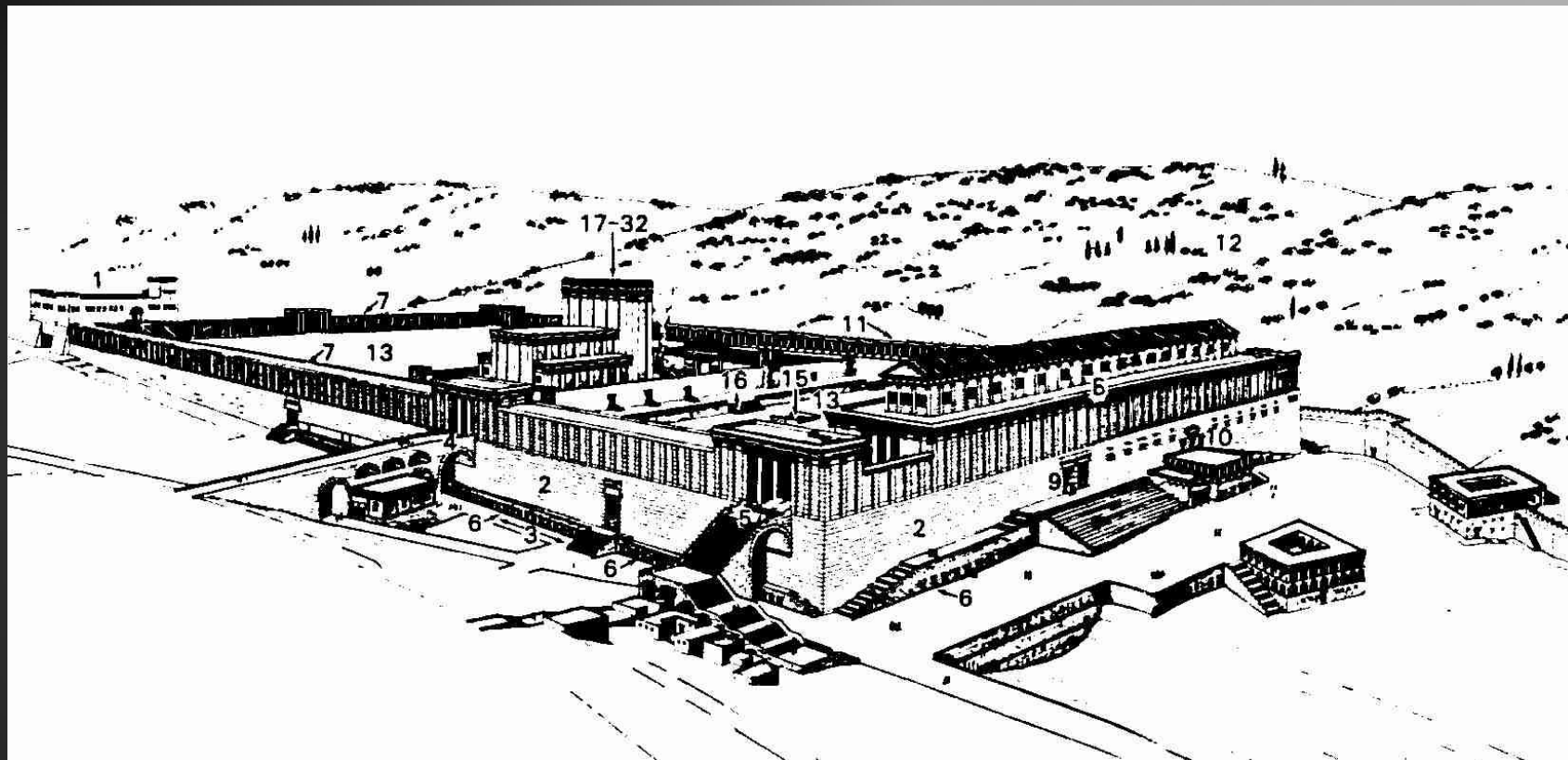
Héródovské období (1. stol. n.l.)

Jeruzalémský chrám

Héródovská přestavba (1. stol. n.l.),
celkový plán

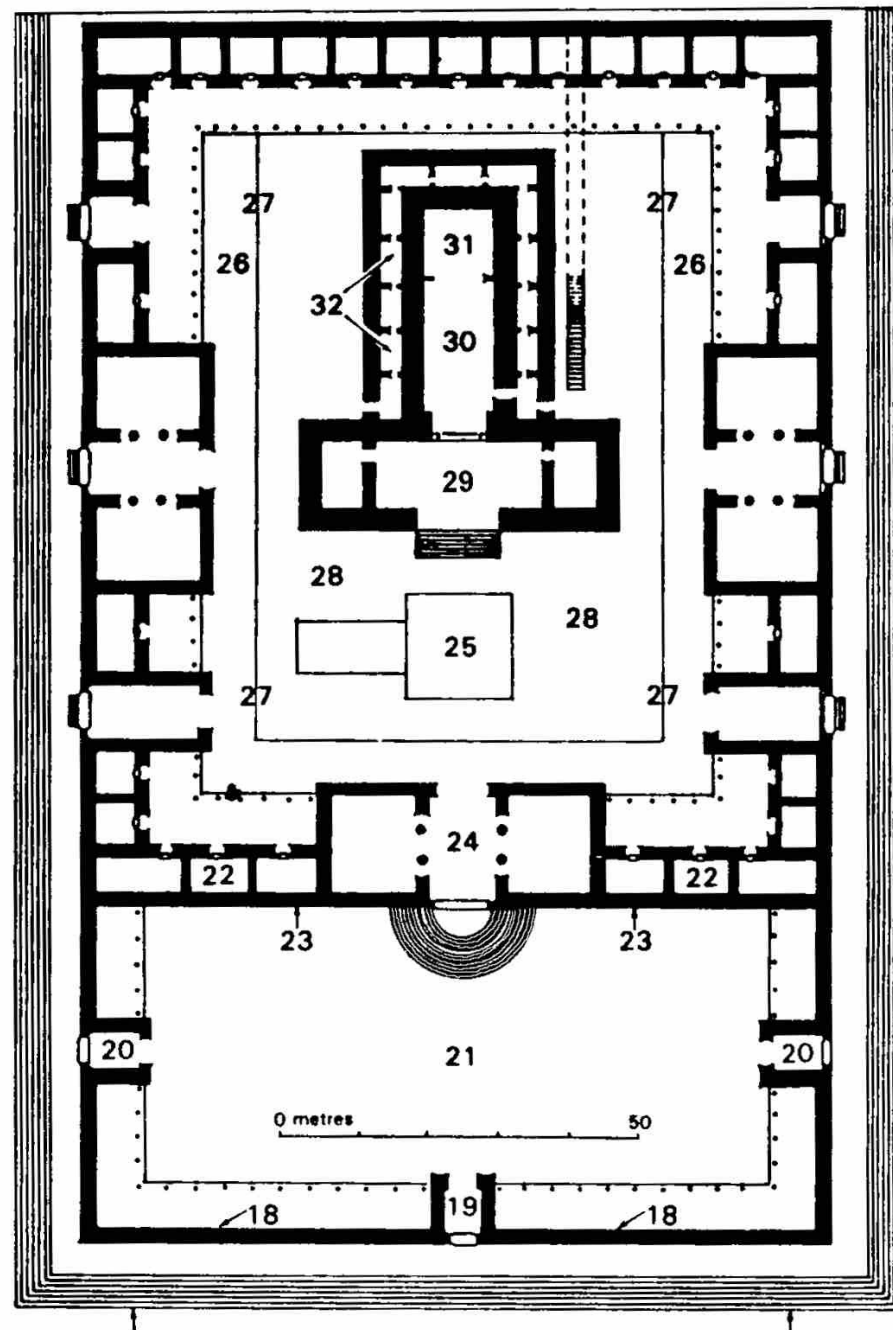

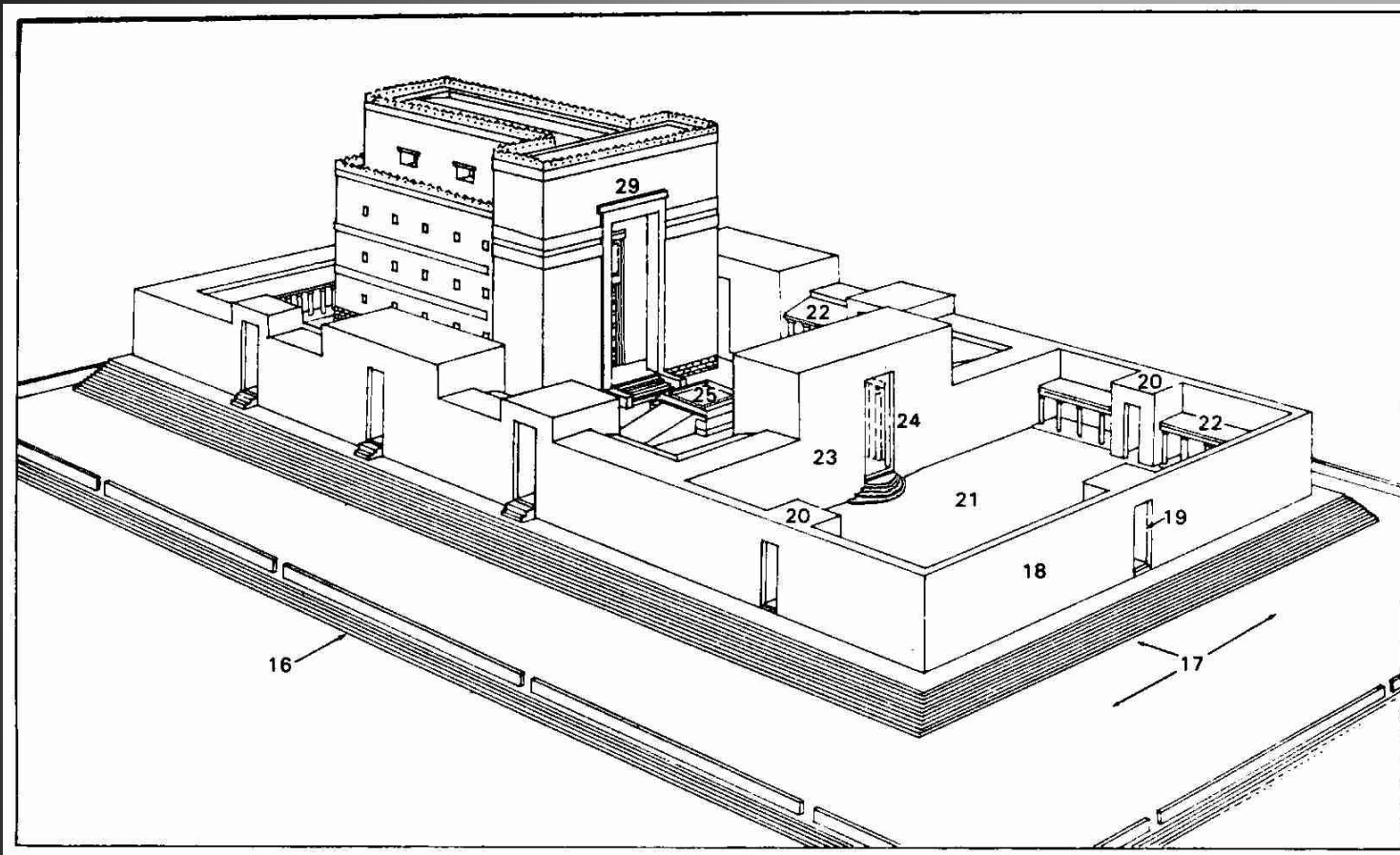
Jeruzalémský chrám

Héródovská přestavba (1. stol. n.l.),
ideální rekonstrukce

Jeruzalémský chrám

Héródovská přestavba (1. stol. n.l.),
půdorys vnitřního chrámu

Jeruzalémský chrám

Héródovská přestavba (1. stol. n.l.),
rekonstrukce vnitřního chrámu

Jeruzalémský chrám

Héródovská přestavba (1. stol. n.l.),
ideální rekonstrukce

Jeruzalémský chrám

Současný stav chrámové plošiny
(*al-haram aš-šaríf*)

Malá apokalypsa (*Mk 13*)

- ▶ 13,1–2 Ježíš předpovídá zánik chrámu
- ▶ 13,3–4 Učedníci žádají o znamení konce
- ▶ 13,5–37 Ježíš předpovídá budoucí události
 - (I) Počáteční znamení (13,5–8)
Nabádání
 - (II) Utrpení v diaspoře (13,9–13)
Nabádání
 - (III) **Znesvěcení v Jeruzalémě** (13,14–23)
Nabádání
 - (IV) Znesvěcení stvoření (13,24–37)
Nabádání

Kámen na kameni (Mk 13,1–2)

(1) A když vycházel z chrámu, řekl mu jeden z jeho učedníků: „pohled, Mistře, jaké to kameny a jaké stavby!“ (2) Ježíš mu řekl: „obdivuješ ty velké stavby? Nezůstane z nich **kámen na kameni** (*lithos epi lithon*), všechno bude rozmetáno.“

- výrok reaguje na pád Jeruzaléma v roce 70 n.l.
- *terminus post quem* pro datování synoptických evangelií

Doupě lupičů (Mk 11,15–19)

(15) Přišli do Jeruzaléma. Když vešel [Ježíš] do chrámu, začal vyhánět prodavače a kupující v nádvoří, zpřevracel stoly směnárníků a stánky prodavačů holubů; (16) nedovoloval ani to, aby někdo procházel nádvořím s nádobou. (17) A učil je: „Což není psáno“ Můj dům bude zván domem modlitby pro všechny národy? Vy však jste z něho udělali **doupě lupičů** (*spélaion léstón*).“ (18) Velekněží a zákoníci to uslyšeli a hledali, jak by ho zahubili; báli se ho totiž, protože všecken lid byl nadšen jeho učením. (19) A když nastal večer, vyšel Ježíš s učedníky z města.

- výrazem „lupič“ (*léstés*) označování též příslušníci **zélótů** židčích skupiny židovské války

Znesvěcující ohavnost (Mk 13,14–20)

(14) Když pak uvidíte „znesvěcující ohavnost“ (*to bdelygma tés erémóseós*) stát tam, kde být nemá – kdo čte, rozuměj – tehdy ti, kdo jsou v Judsku, ať uprchnou do hor; (15) kdo je na střeše, ať neseštuje a nevchází do domu, aby si odtud něco vzal; (16) a kdo je na poli, ať se nevrací domů, aby si vzal plášť. (17) Běda těhotným a kojícím v oněch dnech! (18) Modlete se, aby to nebylo v zimě. (19) S těmi dny přijde takové soužení, jaké nebylo od počátku Božího stvoření až do dneška a nikdy nebude. (20) A kdyby Pán nezkrátil ty dny, nebylo by spaseno žádné tělo [člověk]. Ale kvůli svým vyvoleným zkrátí ty dny.

Kontinuita mytických vzorců

Marek se napojuje na linii existenciálního **ohrožení chrámu** jako svorníku židovské identity, používá mytický vzorec, který spojuje:

- (1) rozboření chrámu Babyloňany (587/586 př.n.l.),
- (2) Antiochovo znesvěcení chrámu Diovou sochou (168 př.n.l.),
- (3) Caligulův záměr instalovat v chrámu svou vlastní sochu (40/41 n.l.)
- (4) Titovo rozboření chrámu na konci židovské války (70 n.l.)

interpretuje svou současnost a budoucnost ve světle starší tradice knihy **Daniel**, spadající do doby makabejského povstání proti Antiochovi, avšak situované už do doby babylonského exilu

Střídání lokativních a utopických důrazů

- ▶ Marek v kompozici Malé apokalypsy použil starší tradici, snad v podobě jakéhosi **letáku** (*Mk* 13,14–20) sepsaného původně proti Caligulovi
- ▶ „znesvěcující ohavnost“ (*Mk* 13, 14) pravděpodobně odpovídá Caligulově soše z let 40/41
- ▶ těsně po pádu Jeruzaléma v roce 70 ji Marek spojil s předpovědí zkázy jeruzalémského chrámu a aktualizoval ji s odkazem na **zélótské obsazení chrámového okrsku** během války
- ▶ Ježíš se v Markově podání **utopicky** distancuje od chrámu – na rozdíl od zélótů, kteří s **lokativním** důrazem na obranu chrámu očekávali Boží zásah

Struktura hebrejské bible

T ora	Zákon	velesvatyně chrámu
N evi'im	Proroci	hlavní síň chrámu
K tuvim	Spisy	předsíň chrámu